

Ortnamn och namnvård

5

Leif Nilsson

Hans Ringstam

ORTNAMNEN I FASTIGHETSREGISTRET

Om ortnamn i administrativ
användning och i
allmänt bruk

LMV-rapport 2000:10

ORTNAMNEN

I

FASTIGHETSREGISTRET

Om ortnamn i administrativ användning
och i allmänt bruk

Gävle 2000

ISSN 0280-5731

Förord

Under lång tid har det praktiskt taget årligen i riksdagen motionerats om åtgärder i fråga om fastighetsregistrets ortnamn. På 1970-talet gällde motionerna den då pågående fastighetsbeteckningsreformen. Senare har frågorna övergått till att gälla ortnamnens förändrade syftning i samband med fastighetsbildningsåtgärder.

När det gäller det senare ämnesområdet har problembeskrivningarna bakom vad som föreslås i motionerna generellt vilat på antaganden och farhågor utan påvisbar reell grund. En bidragande orsak till detta kan möjligen vara att någon undersökning eller utredning av dessa förhållanden inte gjorts före 1992. Då fick Lantmäteriverket regeringens uppdrag att genomföra den undersökning, vars resultat presenteras i första delen av denna skrift.

Den undersökningens syfte var enbart kvantitativt, nämligen att beskriva antalet avregistrerade s.k. traktnamn och antalet fall av fastighetsbildning över bygräns. Detta låg i utredningsuppdraget. För att få ökad kunskap om orsakssammanhang och bakomliggande faktorer beslöt Lantmäteriverket dock att genomföra ytterligare en undersökning, byggd på fältstudier. Avsikten med den var att söka belysa eventuella samband mellan ortnamnens förekomst i fastighetsregistret och i det lokala språkbruket. Denna kvalitativt inriktade undersökning presenteras som andra delen av skriften.

Till arbetet har värdefulla bidrag lämnats från olika håll. För den kvantitativa utredningen – med undertecknad Ringstam som ansvarig – bildades en arbetsgrupp med deltagare från Lantmäteriverket, Riksantikvarieämbetet och dåvarande Ortnamnsarkivet i Uppsala. Gruppen sammanträdde vid flera tillfällen för att diskutera material och slutsatser, och av ortnamnsarkivet gjordes en särskild delundersökning, som också redovisas i rapporten.

För den fördjupade undersökningen sammanställdes ett omfattande underlag från fastighetsregistret av Elisabeth Schönning. Börje Sörlén utförde fältarbetet i Sollefteå kommun i samband med kartrekognoscering. Vad gäller de två kommunerna i Södermanland – Flen och Strängnäs – ansvarade Staffan Nyström, Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, såväl för planering som för fältarbete och analys av det insamlade materialet. För övriga kommuner svarade undertecknad Nilsson, som också haft det övergripande ansvaret för den fördjupade undersökningen och redovisningen av den.

För text, tabeller och diagram i denna rapport står Ringstam (traktnamnsutredningen) och Nilsson (den fördjupade undersökningen). Till alla, nämnda och inte nämnda, som på olika sätt lämnat värdefulla bidrag till denna rapport riktar vi härmed vårt varma tack.

Hans Ringstam

Leif Nilsson

Innehåll

Förord	3
Innehåll	5
Traktnamnsutredningen	7
Bakgrund	7
Vad avsåg uppdraget?	8
Avregistrerade traktnamn	11
Metodik	11
Resultat	12
Orsaker till avregistreringarna	15
Ett exempel	16
Bakomliggande orsaker	16
Ortnamnsarkivets undersökning	17
Frågan om gamla bynamn	18
Fastighetsbildning över traktgräns	21
Metodik	21
Resultat	22
Den överförda arealens storlek	24
Slutord	25

Den fördjupade undersökningen	27
Bakgrund och syfte	27
Undersökningsområde	27
Grundmaterial och metodik	28
Fältarbete	29
Resultat	29
Geografisk och kronologisk fördelning av avregi- streringarna	29
Regionala jämförelser	31
De avregistrerade namnens ålder och namnens kartredovisning	31
Regional jämförelse	33
Nuvarande status	34
Regional jämförelse	35
Nuvarande status för namn och lokaliteter från 1500-talet och från 1900-talet	36
Regional jämförelse	38
Namntyper och deras frekvens i undersöknings- materialet	39
Sammanfattning och slutsatser	42

Traktnamnsutredningen

Bakgrund

Fyra motioner, väckta under den allmänna motionstiden i riksdagen 1991, tog upp frågan om skydd för ortnamn.

Utgångspunkten för motionärerna var vad som händer med fastighetsregistrets ortnamn, traktnamnen, då fastigheter sammanläggs. De fyra motionerna (1990/91:Kr221, 1990/91:Kr229, 1990/91:Kr237 och 1990/91:Kr345) diskuterade bl.a. en ortnamnsvårdande granskning på länsnivå för sådana fall eller en länsvis representation i Lantmäteriverkets ortnamnsråd. I två av motionerna begärdes dessutom en särskild lag om skydd för ortnamn. Enligt motion Kr229 borde skyddet för ortnamn beaktas i kulturminneslagen.

Kulturutskottet ansåg i sin behandling av motionerna bl.a. (betänkande 1991/92:KrU3), att de allmänna kartorna, som innehåller avsevärt fler ortnamn än fastighetsregistrets registerkarta och också är i mer allmänt bruk än registerkartan, hade mycket stor betydelse för bevarandet av ortnamn. Innan man övervägde om det behövdes ett utökat skydd för ortnamn i samband med fastighets-sammanläggningar menade utskottet därför, att vissa förhållanden borde klarläggas, nämligen

- *hur många traktnamn som "försvunnit" vid sammanläggningar av fastigheter, och*
- *hur vanligt det var med fastighetsbildning över traktgräns.*

(Angående begreppet "trakt" se nedan.)

En undersökning av dessa förhållanden kunde lämpligen utföras av Lantmäteriverket. Utskottet förutsatte, att de ansvariga myndigheterna med ledning av undersökningsresultatet skulle överväga, om särskilda åtgärder erfordrades till skydd för gamla bynamn vid fastighetssammanläggningar. Ansvariga myndigheter var i första hand Lantmäteriverket och Riksantikvarieämbetet.

Regeringen uppdrog alltså åt Lantmäteriverket att genomföra undersökningen (regeringsbeslut 1992-09-17; M91/3418/7). Verket skulle redovisa resultatet senast den 31 december 1992.

Vad avsåg uppdraget?

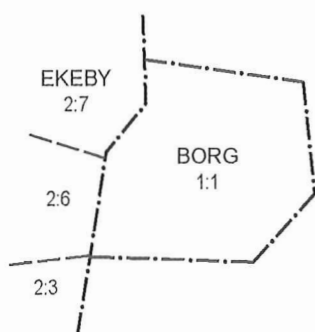
Den undersökning, som Lantmäteriverket skulle göra, bestod alltså av två delstudier. För det första skulle verket undersöka, hur många traktnamn som "försvunnit" vid sammanläggningar av fastigheter. Undersökningen avsåg alltså traktnamn, d.v.s. ortnamn som används i fastighetsregistret som namn på fastigheter. I bestämmelserna om fastighetsbeteckningar benämns sådana namn *traktnamn*. En *trakt* utgörs av alla de fastigheter, som i fastighetsregistret är upptagna med samma namn. En trakt består alltså i allmänhet av flera fastigheter. I stort sett utgör alla byar egna trakter. Därutöver förekommer det att en enstaka fastighet bildar en egen trakt.

För att återgå till regeringsuppdraget skulle alltså utredningen, uttryckt på ett annat sätt, bl.a. ge svar på frågan *hur många ortnamn som i fastighetsregistret slutat användas i sin funktion som traktnamn, därför att fastigheterna, som varit registrerade med dessa namn, utplånats och marken förts till fastigheter i andra trakter.*

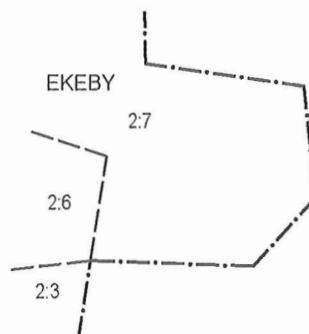

Figur 1. Illustration till delstudie 1, hur många traktnamn som försvunnit genom sammanläggning av fastigheter.

Före fastighetsbildning

Efter fastighetsbildning

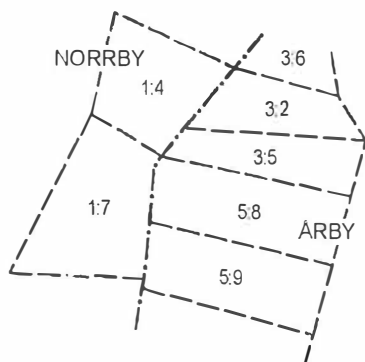

Ägaren till Ekeby 2:7 köper marken till Borg 1:1, som genom fastighetsreglering läggs till fastigheten Ekeby 2:7. Borg 1:1 är den enda fastigheten i sin trakt, varför trakten avregistreras och namnet upphör som traktnamn. Ekebys bygräns får en delvis ny sträckning på andra sidan den tidigare Borg-marken.

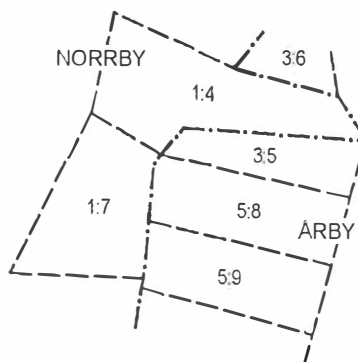
För det andra skulle verket ta reda på, hur vanligt det var med fastighetsbildning över traktgräns, alltså i allmänhet bygräns. Med fastighetsbildning förstås lantmäteritekniska åtgärder, där fastighetsindelningen ändras. Vid t.ex. fastighetsreglering och sammanläggning påverkas fastighetsindelningen genom att fastigheter nybildas, utplånas eller ändras till sin storlek. När man fastighetsbildar över en bygräns, förs mark från en fastighet i den ena byn till en fastighet i den andra och bygränsen kommer att få en ny sträckning. Mark, som hört till den ena av byarna och varit registrerad med den byns namn, kommer alltså efter den genomförda fastighetsbildningen att tillhöra grannbyn och vara registrerad med den byns namn. Uttryckt på ett annat sätt skulle utredningen alltså även klargöra, *hur ofta fastighetsbildningsåtgärder påverkade våra bygränser och gjorde att mark bytte bytillhörighet.*

Figur 2. Illustration till delstudie 2, hur vanligt det var med fastighetsbildning över traktgräns.

Före fastighetsbildning

Efter fastighetsbildning

Ägaren till Norrby 1:4 köper marken till Årby 3:2, som genom fastighetsreglering läggs till fastigheten Norrby 1:4. Förutom att viss tidigare Årby-mark därmed blir Norrby-mark, kommer gränsen mellan de två byarna att få en delvis ny sträckning.

Avregistrerade traktnamn

Metodik

Lantmäteriverket skulle alltså bl.a. undersöka, hur många traktnamn som försvunnit vid sammanläggningar av fastigheter. Det finns dock enligt fastighetsbildningslagen två fastighetsbildningsinstitut, som i det här aktuella avseendet kan leda till samma resultat, nämligen dels sammanläggning, dels fastighetsreglering. I den utredning, som Lantmäteriverket gjorde, hänfördes därför direktivens uttryck "sammanläggning av fastigheter" till båda de nämnda fastighetsbildningsinstitutionen. Uttrycket "traktnamn som försvunnit" tolkades som namn på trakter, där alla fastigheter avregistrerats, d.v.s. utplånats. Således inriktades denna delstudie på att utröna antalet trakter, *vars fastigheter helt utplånats till följd av fastighetsreglering eller sammanläggning*. Dessa tracters namn blev därmed de namn som "försvunnit".

Som undersökningsperiod valdes tiden 1 januari 1972 - 31 december 1991, alltså 20 år. En fördel med detta var, att fastighetsbildningslagen trädde i kraft just den 1 januari 1972, varför man på så vis fick en tidsperiod med enhetliga regler för fastighetsbildning. Samtidigt låg undersökningsperioden så nära undersökningstillfället som möjligt. Materialet hämtades från de 17 län, som vid den tiden fanns

överförda till det nya fastighetsregistret (dåvarande AB, C, D, E, H, L, M, N, O, P, R, S, T, U, X, Y och Z län). I utredningen betraktade vi de 17 länen som representativa för hela landet. En totalsumma för landet i sin helhet räknades fram genom extrapolering.

Resultat

Undersökningen gav till resultat, att 2 581 trakter avregistrerats under tiden 1 januari 1972 - 31 december 1991 i de 17 undersökta länen. Lika många namn hade alltså slutat användas som namn på fastigheter i fastighetsregistret, eller hade "försvunnit" enligt utredningsdirektivens terminologi. Det innebär att

i genomsnitt 7,8 trakter per län och år avregistrerats och motsvarande traktnamn upphört att gälla.

Om vi extrapolerar summan 2 581 till att gälla hela landet, får vi talet 3 744. Så många traktnamn skulle ha avregistrerats i landet under den undersökta 20-årsperioden, om vi ser de 17 undersökta länen som representativa. 3 744 är ca 3,5 % av det totala antalet traktnamn i fastighetsregistret.

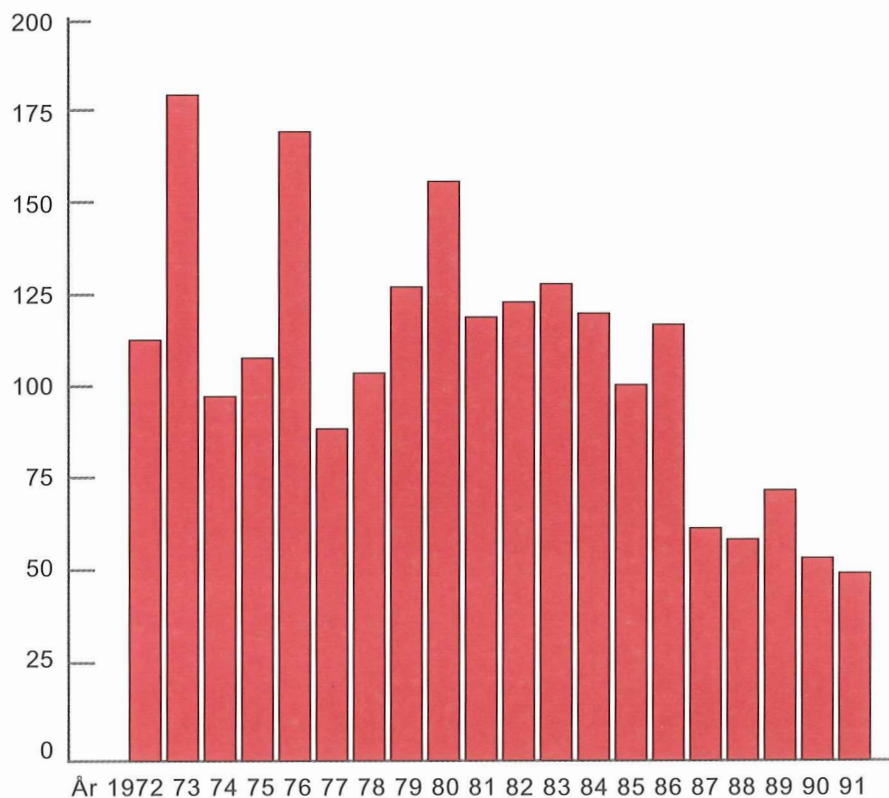
Tabell 1 visar en sammanställning av materialet från de 17 länen. Av de enskilda länen uppvisade dåvarande Skaraborgs (R) och Södermanlands län (D) det högsta antalet avregistrerade trakter under perioden med 521 respektive 342. Lägst antal hade Jämtlands län (Z) med 12 och dåvarande Kristianstads län (L) med 42. I diagram 1 visas samma material som ett stapeldiagram.

Tabell 1. Antal avregistrerade trakter p.g.a. fastighetsbildning i 17 län under perioden 1 jan. 1972 - 31 dec. 1991.

Årtal	Antal	AB	C	D	E	H	L	M	N	O	P	R	S	T	U	X	Y	Z
1972	114	2	8	3	6	4	1	7	5	3	6	43	2	20	1	2	1	0
-73	180	11	8	8	30	16	4	3	3	0	3	27	38	14	4	1	10	0
-74	99	7	8	2	8	5	1	2	1	1	3	18	1	28	8	6	0	0
-75	109	4	4	22	10	5	2	2	0	0	12	13	11	9	1	13	1	0
-76	170	4	3	16	12	9	3	1	1	1	14	19	6	72	1	4	4	0
-77	90	3	5	7	11	5	1	2	3	3	4	15	2	11	1	9	8	0
-78	105	0	4	16	1	15	0	4	0	1	9	17	5	1	14	11	6	1
-79	128	16	2	16	20	7	3	2	4	1	6	31	3	6	5	5	1	0
-80	157	21	0	28	8	7	2	1	0	1	7	39	1	30	5	3	4	0
-81	120	7	1	52	3	5	0	3	3	0	5	21	3	6	4	1	6	0
-82	125	15	2	18	2	4	5	1	4	0	7	47	3	6	5	0	5	1
-83	129	1	3	7	13	8	2	1	5	15	10	37	6	5	5	3	7	1
-84	121	3	1	14	1	7	3	3	2	1	18	16	4	11	3	25	8	1
-85	102	3	3	4	7	10	0	0	1	3	6	25	1	8	16	1	13	1
-86	118	11	4	10	1	14	0	2	2	2	19	20	5	14	2	6	6	0
-87	63	3	4	21	4	5	0	0	0	0	3	14	2	3	0	2	2	0
-88	60	1	3	7	10	4	0	3	0	1	4	6	1	10	5	1	3	1
-89	73	9	1	3	21	1	0	4	1	4	1	9	2	9	1	1	1	5
-90	55	1	4	3	7	7	0	1	10	1	7	8	3	3	0	0	0	0
1991	51	2	1	8	2	4	1	1	0	0	3	8	1	2	3	10	4	1
Okänt datum	412	15	0	77	96	3	14	5	6	25	10	88	2	0	61	9	1	0
Totalt	2581	139	69	342	273	145	42	48	51	63	157	521	102	268	145	113	91	12

Diagram 1.

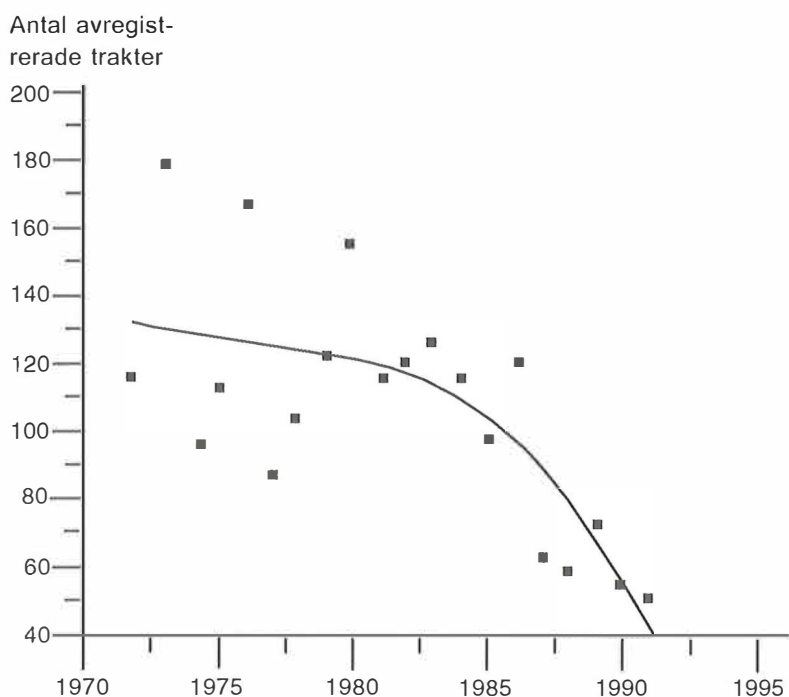
Antal avregistrerade trakter

Av diagram 1 framgår, att materialet har en klar tendens, nämligen att antalet avregistrerade trakter per år minskade mot senare delen av undersökningsperioden. Efter 1986 ligger t.ex. antalet konstant på en lägre nivå än tidigare. Medeltalet för 1991 är 3 avregistrerade trakter per län, vilket kan jämföras med de tidigare nämnda 7,8 som medeltal för hela perioden. Enligt diagram 2 nedan är det statistiskt säkerställt, att

antalet avregistrerade trakter per år minskade under senare delen av den undersökta 20-årsperioden.

Diagram 2. Antalet avregistrerade trakter i de 17 länen under tiden 1 jan. 1972 – 31 dec. 1991. Kurva framställd med hjälp av regressionsanalys, standardavvikelse 26,05, korrelationskoefficient 0,75. Observera att axlarna inte börjar vid 0.

Orsaker till avregistreringarna

Anledningen till att de 2 581 trakterna avregistrerats var, att de ingått i fastighetsbildningsförrättningar, främst föranledda av rationaliseringar inom jord- och skogsbruket. Andra orsaker var exploatering och genomförande av planer för nybyggnation, sammanläggning av sambrukade fastigheter, sammanläggning av järnvägsfastigheter och, i ett par fall, bildande av militära övningsområden. Särskilt verkar skogsbolagens och Domänverkets strävan att sammanföra skogsmark till så få fastigheter som möjligt ha medfört, att många trakter avregistrerats. Som exempel kan nämnas 9 trakter i en och samma förrättning i Kalmar län 1978, 26 trakter i en förrättning i Örebro län 1976, totalt 25 trakter i två sammanläggningar i Gävleborgs län 1984 och 29 trakter i en förrättning i Värmlands län 1973. Dessa stora förrättningar kan naturligtvis ha påverkat enskilda års undersökningsresultat något slumpartat.

Ett exempel

De stora förrättningarna, där många trakter avregistrerats, gällde alltså ofta skoglig rationalisering, d.v.s. sammanläggning av skogsfastigheter för enklare administrativ skötsel. Vid den nämnda förrättningen i Örebro län 1976 bildades fastigheten Finnerödja 3:22 i Laxå kommun om 3 437, 8 hektar genom en sammanläggning för Domänverkets räkning. Följande trakter avregistrerades då, nämligen Anderstorp, Boterud, Ekebacken, Finnerödja-Sandviken, Folkeberg, Gårdsjö, Hjortronmyren, Häggebo, Högshult, Korsbäcken, Laggåsen, Laxsjömokärren, Lilla Smedsbolet, Lindehult, Midskog, Paradismossehal, Rörmossen, Sjöbron, Smedsbolet, Solbacken, Tiveden, Tivermanskärret, Tjuremossen, Tubberud, Ullsandsmo och Vallsjöholm. Hjortronmyren, Laxsjömokärren, Rörmossen, Sjöbron, Tiveden och Tjuremossen tycks ha bestått av en enda fastighet vardera. De övriga trakterna hade tidigare bestått av mer än en fastighet, men här avregistrerades nu den sista kvarvarande fastigheten eller, i sju fall, de sista kvarvarande två eller tre fastigheterna.

Huvuddelen av den nybildade fastigheten Finnerödja 3:22 utgjordes av den f.d. kronoallmanningen Tiveden i Finnerödja socken, tidigare Skaraborgs län. Kronoallmanningen hade delats vid ett laga skifte, fastställt år 1844, varvid 41 till namnet unika registerenheter tillskapats. Merparten av dessa blev kvar i kronans ägo, förvaltade av Domänverket. Genom 1976 års sammanläggning sammanfördes Domänverkets innehav åter till en fastighet. Sammanläggningen omfattade 116 fastigheter, de flesta rätt små. Syftet med förrättningen var att skapa en rationell skogsbruksfastighet.

Bakomliggande orsaker

Ett försök till analys av undersökningsresultatet, sådant det framträder i diagrammen, skall här göras.

Ägarförhållandena och markanvändningen utgör i Sverige grunden för fastighetsindelningen. Då fastighetsbildningslagen trädde i kraft 1972 fanns på sina håll en brist i överensstämmelse mellan just fastighetsindelningen å ena sidan och ägar- och brukarförhållandena å andra sidan. Anledningen till detta var, att fastighetsbildning över sockengräns i princip varit omöjlig före fastighetsbildningslagens tillkomst, d.v.s. före 1972. En fastighetsägare i en socken, som också ägde mark i en angränsande socken, hade inte kunnat sammanföra sitt markinnehav till en enhet. Här torde alltså ha funnits ett uppdämt behov av fastighetsbildning. I synnerhet för en sockentät

region som t.ex. Skaraborgs län bör detta kunna vara en förklaring till de höga siffrorna i undersökningsperiodens början.

I övrigt präglades 1970- och 80-talen av jord- och skogsbrukets rationalisering samt en omfattande byggnation. Jord- och skogsbrukets rationaliseringen drevs som en medveten policy av statsmakterna och syftade till sammanföring av mark till stora och bärkraftiga egendomar. Jordförvärvslagen var ett instrument för denna strävan, och lantbruksnämnderna krävde fastighetsbildning som förutsättning för markförvärv. 1979 skärptes kraven i lagen just i syfte att skapa bärkraftiga jordbruksföretag och i syfte att stärka sambandet mellan ägande och brukande (jfr uppgången i diagram 1 för motsvarande år). Den skärpta lagregleringen lättades den 1 januari 1987, då det markpolitiska synsättet hade börjat förändras (jfr nedgången i diagram 1 1987). Genom ändringar i jordförvärvslagen den 1 juli 1991 upphörde generellt den myndighetsdrivna strukturrationaliseringen vad gäller jordbruket.

Till strukturrationaliseringen inom jord- och skogsbrukssektorn kan som orsaksfaktor också läggas den omfattande nybyggnationen under 1970- och 1980-talen, som gav upphov till stor fastighetsbildningsverksamhet. Den höga fastighetsbildningsfrekvensen under dessa decennier kan därmed sättas i samband med samhällsutvecklingen i övrigt under denna ekonomiskt expansiva tid. Behovet av fastighetsbildning avtog efter mitten av 1980-talet. Samtidigt mildrades samhällets krav på köparna att sammanlägga nyförvärvad mark med tidigare markinnehav.

Ortnamnsarkivets undersökning

I samband med att utredningen gjordes undersökte Ortnamnsarkivet i Uppsala namnen på de avregistrerade trakterna med hänsyn till deras förekomst dels i jordeboken, dels i arkivets samlingar av upptecknade ortnamn. Ortnamnsarkivets studie omfattade 1167 namn i åtta av de sjutton länen.

Att ett namn återfinns i jordeboken anger dels att namnet har en viss ålder, eftersom den senaste jordeboken upprättades på 1880-talet, dels att namnet vid tiden för sin jordeboksförekomst fungerade i ett ekonomiskt sammanhang. Att ett namn finns upptecknat i ortnamnsarkivets samlingar säger oss, att namnet vid tiden för uppteckningen fungerade i lokalsamhället och även var känt utanför ett kameralt intresseområde. Hur namnen fungerar i dag utanför fastighetsregistret går dock inte att säga utifrån ortnamnsarkivets material, eftersom arkivets uppteckningar till stor del är gjorda på 1930-talet.

I tabell 2 nedan visas resultatet av ortnamnsarkivets studie. 56 % av de avregistrerade traktnamnen finns både i jordeboken och i arkivets samlingar (alternativt återfinns med uttalsangivelse i publikationen *Sveriges ortnamn*). I Västernorrlands län utgörs de avregistrerade trakterna företrädesvis av avsöndringar från början av 1900-talet. I Jämtlands län är hälften av de 12 avregistrerade trakterna avsöndringar. Båda dessa län, och i synnerhet Västernorrlands län, har låga värden när det gäller antalet upptecknade och jordeboksbelagda namn. Södermanland och Värmland har däremot höga värden. 75 % resp. 66 % av de avregistrerade traktnamnen är där både upptecknade och belagda i jordeboken.

Tabell 2. Av ortnamnsarkivet granskade namn på avregistrerade trakter i åtta län.

Län	Antal avreg. namn	Därav i jordebok	Därav upptecknade*	Därav både i jordebok och upptecknade*
Södermanland	343	278 (81 %)	289 (84 %)	258 (75%)
Östergötland	273	164 (60 %)	199 (73 %)	122 (45 %)
Kristianstad	42	30 (71 %)	27(64 %)	23 (55 %)
Älvsborg	158	105 (67 %)	99 (63 %)	93 (59 %)
Värmland	103	75 (73 %)	70 (68 %)	68 (66 %)
Västmanland	145	100 (69%)	89 (61%)	76 (52%)
Västernorrland	91	11 (12 %)	16 (18 %)	10 (11 %)
Jämtland	12	6 (50 %)	8 (67 %)	4 (33 %)
Totalt	1167	769	797	658

* eller med uttalsuppgift i Sveriges ortnamn

Frågan om gamla bynamn

Enligt kulturutskottet borde överväganden göras, om särskilda åtgärder erfordrades till skydd för gamla bynamn vid fastighets-sammanläggningar. Frågan blir då, om namnen på de avregistrerade trakterna har karaktär av bynamn.

För en mycket stor del av de avregistrerade trakterna hade den fastighet, som avregistrerades i och med att trakten upphörde, registernumret 1:1, jfr tabell 3. Det förhållandet gällde 74 % av de 2 581

trakterna. Detta indikerar, att dessa trakter har varit små, med få fastigheter. Trakten kan alltså ha utgjort en avsöndring, ett enstaka hemman eller annan mindre enhet och inte någon by. Ovan har också nämnts den höga andelen avsöndringar bland de avregistrerade trakterna i vissa län. Skaraborgs län har i sammanhanget hänvisat till små trakter av typen kronointäkter och skattelagda lägenheter i materialet. För byar gäller i allmänhet, att de innehåller ett större antal fastigheter. För att få en bättre uppfattning om antalet enfastighetstrakter gjordes en specialstudie för sex län, jfr tabell 4.

Tabell 3. Antalet avregistrerade trakter där den sista levande fastigheten hade beteckningen 1:1.

Län	Totalt antal avreg. trakter	Därav med sista fastighet med nr 1:1
AB	139	95 (68 %)
C	69	61 (88 %)
D	342	267 (78 %)
E	273	209 (77 %)
H	145	119 (82 %)
L	42	36 (86 %)
M	48	34 (71 %)
N	51	42 (82 %)
O	63	46 (73 %)
P	157	110 (70 %)
R	521	357 (69 %)
S	102	69 (68 %)
T	268	177 (66 %)
U	145	111 (77 %)
X	113	88 (78 %)
Y	91	77 (85 %)
Z	12	10 (83 %)
Summa	2581	1908 (74 %)

Tabell 4. Antal avregistrerade trakter, som utgjorts av en enda fastighet.

Län	Totalt antal avreg. trakter	Antal därav som utgjorts av en fastighet
Södermanland	342	241 (70 %)
Halland	51	37 (73 %)
Älvsborg	157	101 (64 %)
Skaraborg	521	327 (63 %)
Västernorrland	91	72 (79 %)
Jämtland	12	9 (75 %)
Summa	1174	787 (67 %)

Tabell 4 visar, att 67 % av de avregistrerade trakterna i sex specialundersökta län bestått av endast en fastighet. Dessutom är det så, att 13 % bara innehållit två fastigheter och 7 % tre fastigheter. Detta tyder alltså på, att

de trakter, som avregistrerats som en följd av fastighetsbildning, ytterst sällan kan ha utgjorts av byar.

Fastighetsbildning över traktgräns

Metodik

För att skapa underlag för ett svar på frågan om hur vanligt det var med fastighetsbildning över traktgräns, skickade Lantmäteriverket en skrivelse till de dåvarande statliga fastighetsregistermyndigheterna i tio län (C, D, H, K, dåvarande M, N dåvarande R, W, Y och BD) och bad om svar på vissa frågor, nämligen

- Hur många förrättningar av typen fastighetsreglering och sammanläggning registrerades i Ert län dels 1981, dels 1991?
- Hur många av dessa skedde över traktgräns?
- Ungefär hur stora arealer bytte trakttillhörighet?
- Andra aspekter när det gäller mark som överförts mellan olika trakter? Är det ofta fråga om utskiften, skogsskiften eller mark i byarnas centrala delar?
- Gäller det bebyggd eller obebyggd mark? I hur många fall har traktnamnsgivande bebyggelse kommit att hamna i "fel" trakt?

Att denna delundersökning inskränktes till tio län berodde på en ambition att hålla kostnaderna nere. Länen borde dock vara så representativa som möjligt för landet som helhet. Begränsningen till endast två undersökningsår grundades på delvis samma överväganden, och tio års intervall mellan åren skulle låta en eventuell utveckling i tiden framträda. Det sista året valdes så nära utredningstillfället som möjligt för att ge resultaten maximal aktualitet.

Frågorna i enkäten gav utrymme för viss individualitet i svaren, som i vissa fall bygger på extrapolerade eller på annat sätt uppskattade siffror. Värdena i denna delstudie får därför inte uppfattas som exakta.

Ärenden som gällt mark inom tätortsområden undantogs så långt som möjligt i registermyndigheternas sammanräkningar. I sådana fall bedömdes traktindelingsförändringar inte vara intressanta för denna utredning, då ju den miljö som då påverkas redan är exploaterad.

Resultat

Av de tio tillskrivna myndigheterna valde en, Hallands län, att sammanställa statistik för 1992. Det länets värden, 48 fastighetsbildningar över traktgräns, ter sig naturliga i jämförelse med de övriga länens siffror. De är dock inte inräknade i statistiken för 1981 eller 1991, vilken alltså grundas på uppgifter från sammanlagt nio län.

En sammanställning av svaren från de nio registermyndigheterna ger summan 729 fastighetsbildningar över traktgräns för 1981. Motsvarande tal för 1991 är 722. Ett framräknat medelvärde ger ca 80 fall per län och år. Det totala antalet lantmäteriförrättningar av typerna fastighetsreglering och sammanläggning uppgavs för de nio länen till 4 058 för 1981. Motsvarande tal för 1991 var 3 778. Det innebär att,

18 % av antalet fastighetsregleringar och sammanläggningar som gjordes 1981 och 19 % av dem som gjordes 1991 skedde över traktgräns.

Jämför tabell 5.

Tabell 5. Fastighetsreglering och sammanläggning i nio län åren 1981 och 1991.

Län	År	Antal sml och frgl	Därav över traktgräns
C	1981	315	52 (17 %)
	1991	263	31 (12 %)
D	1981	226	113 (50 %)
	1991	174	80 (46 %)
H	1981	340	45 (13 %)
	1991	335	72 (21 %)
K	1981	212	28 (13 %)
	1991	233	32 (14 %)
M	1981	475	55 (12 %)
	1991	550	100 (18 %)
R	1981	375	147 (39 %)
	1991	305	147 (48 %)
W	1981	940	102 (11 %)
	1991	914	103 (11 %)
Y	1981	627	107 (17 %)
	1991	473	77 (16 %)
BD	1981	548	80 (15 %)
	1991	531	80 (15 %)
Summa	1981	4058	729 (18 %)
	1991	3778	722 (19 %)

Någon avgörande skillnad i utfallet ger alltså inte de här två undersökta åren. En 7-procentig minskning i antalet sammanläggningar och fastighetsregleringar har medfört i stort sett samma absoluta antal förrättningar över traktgräns. Som tidigare nämnts är grundmaterialet dock här inte sådant, att det tål en alltför fin analys.

Man kan grovt konstatera, att

i genomsnitt var femte förrättning av typerna fastighetsreglering och sammanläggning utanför tätbebyggt område berört mer än en trakt under de undersökta två åren i de nio aktuella länen.

Två län, dåvarande Skaraborgs samt Södermanlands län, visar markant övergenomsnittliga värden. Några reflektioner skall ägnas detta förhållande.

Det tidigare Skaraborgs län samt Södermanlands län kan båda karakteriseras som jordbrukslän med stor sockentäthet och, särskilt i Södermanland, även stor trakttäthet. I Skaraborgs län är andelen små trakter stort i vissa delar av länet. Lantmäteriet hade också i det länet propagerat för sammanläggning som ett led i jordbruksrationaliseringen, något som fått positivt gensvar. I länet tycks ha förekommit alla typer av stora, starkt traktpåverkande förrättningar, nämligen

- sammanläggningar av Domänverkets skogsinnehav
- sammanläggningar av SJs fastigheter
- sammanläggningar för att bilda militära skjutfält och övningsområden
- sammanläggningar för tätortsexploateringar och industribyggnation, och
- sammanläggningar av fastigheter i ägovidder tillhöriga större gods.

För Södermanlands län får siffrorna ses mot bakgrund av tätheten i socken- och traktindelningarna. Traktgränserna har därmed lättare kommit i farozonen vid fastighetsbildningar. Också här hade jord- och skogsbruksrationaliseringar präglat 1970- och 80-talen. Förrättningar i godsfall hade även förekommit.

Sammanfattningsvis kunde utredningen konstatera, att

*fastighetsbildning över traktgräns var en relativt vanlig före-
teelse.*

Den överförda arealens storlek

Storleken på den markareal som överfördes mellan olika trakter i de redovisade förrättningarna i den andra delundersökningen varierade från några kvadratmeter till flera hundra hektar. I en förrättning för ett militärt skjutfält i Uppsala län överfördes 1 240 hektar mark till annan trakt. Inbegripet denna förrättning bytte 3 030

hektar mark trakttillhörighet i Uppsala län 1981. Motsvarande tal för 1991 var 681 hektar. Den främsta orsaken var jord- och skogsbruksrationaliseringar, som 1981 berörde ca 1 740 hektar och 1991 ca 640 hektar.

Antalet förrättningar över traktgräns i Skaraborgs län var 1981 och 1991 tillsammans 294. Av dessa berörde 124 förrättningar mindre än 5 hektar, 105 förrättningar mellan 5 och 25 hektar och 65 förrättningar mer än 25 hektar. 240 fall gällde obebyggd mark och 54 bebyggd mark. 207 av fallen gällde utmarker medan 87 berörde inägor.

1991 flyttades i Kalmar län 380 hektar obebyggd skogsmark mellan olika trakter. På motsvarande sätt flyttades 110 hektar obebyggd skogs-, åker- och betesmark, 320 hektar obebyggd åker- och betesmark samt 485 hektar hela jord- och skogsbruksfastigheter med bostäder och ekonomibyggnader.

I Blekinge län överfördes 1981 i 28 förrättningar 300 hektar mark. Därav var 24 hektar mark bebyggd och 276 hektar obebyggd. 1991 överfördes i 32 fall sammanlagt 181 hektar, varav 50 hektar där fastigheterna innehöll bebyggelse.

Speciell uppmärksamhet bör i det här sammanhanget riktas på fall, där en namnbärande bebyggelse fanns på den mark, som överförts till en annan by. Här avses alltså sådana fall, där en bebyggelse med t.ex. namnet Berga, som också givit namn åt trakten Berga, överförts till en annan trakt, t.ex. med namnet Åby. I undersökningen sade sig registermyndigheterna vara medvetna om enstaka fall av den typen.

Slutord

Den undersökta perioden, 1970- och 1980-talen, präglades av en stark ekonomisk tillväxt. I avsnittet om bakomliggande orsaker (sid. 16 f.) sätts förändringarna i fastighetsindelningen i relation till samhällsförhållandena i stort. Det är alltså rimligt att anta, att de ekonomiska villkoren och samhällets ambitioner i fråga om markens utnyttjande påverkar ägostruktur och fastighetsindelning. Kulturmiljövårdens intressen, i den mån dessa värnar om rådande tillstånd, kan då komma i kläm. Kritik har ju också riktats mot det sätt, på vilket ortnamnen används, och inte används, i fastighetsregistret. Registrets uppgift är dock att passivt registrera förändringarna i fastighetsindelningen, förändringar som alltså i sin tur är avhängiga överordnade förhållanden.

Ur ortnamnsvårdens synvinkel reser sig naturligtvis en del frågor i sammanhanget. I vilken utsträckning kan och bör ortnamnen behålla sin genuina syftning i fastighetsregistret? Kan ortnamn, som upphör att användas som administrativa traktnamn, leva vidare i det lokala språkbruket med oförminskad styrka, trots att marken är registrerad med ett annat namn i fastighetsregistret? Dessutom, vilka namn utgår som registernamn? Vad har dessa namn för egenskaper?

Under den undersökta 20-årsperioden avregistrerades drygt 3 % av traktnamnen. Bland dem finns möjligen exempel på gamla bynamn. Vad dessa bynamn i så fall representerar idag vet vi inte. Har de enheter som avregistrerats redan upphört att fungera ekonomiskt? Mycket talar faktiskt för det. Samtidigt tillkommer dock nya traktnamn. I fastighetsregistrets passiva uppgift att registrera förändringar i fastighetsindelningen är det naturligt, att det sker en vandring av namn ut från registret men även in i detta. Här vet vi t.ex., att tidigare avregistrerade namn också återtagits för nybildade fastigheter. Fastighetsregistret blir på det viset ett instrument, som fortlöpande registrerar det agrara skeendet. I utredningsuppdraget ingick inte att undersöka nytillkomna namn. Nettoresultatet när det gäller antalet registernamn under undersökningsperioden vet vi därför inte.

Enligt utredningens slutord skulle det krävas ytterligare undersökningar för att bl.a. klarlägga de avregistrerade namnens förhållande till bebyggelsehistoriska och topografiska faktorer. Inte heller fanns tillräckliga kunskaper om, vilken påverkan namnens förekomst i fastighetsregistret har på det allmänna ortnamnsskicket. Ytterligare kvalitativa analyser skulle krävas för att klarlägga sambandet mellan namnförändringarna i fastighetsregistret och bakomliggande konkreta orsaksfaktorer.

För att gå vidare och undersöka även dessa frågor genomförde Lantmäteriverket den undersökning, grundad på fältarbete, vars resultat redovisas i nästa avsnitt av denna rapport.

Den fördjupade undersökningen

Bakgrund och syfte

1994 beslutade Lantmäteriverket att 1992 års kvantitativt inriktade traktnamnsutredning skulle byggas på med en fördjupad undersökning. Den kom i huvudsak att genomföras under 1995. Syftet var att belysa vad som hänt med traktnamnen sedan de avregistrerats, om deras funktion och syftning i det lokala språkbruket förändrats och vilka namntyper som fanns bland de avregistrerade namnen – kort sagt utröna deras aktuella status i namnskicket på orten.

Undersökningsområde

Avsikten var att resultaten skulle vara så generella och riksgiltiga som möjligt. Av resursskäl var det omöjligt att bearbeta hela landet. Undersökningsområdena valdes därför inom skilda regioner med hänsyn till kända skillnader i kulturlandskapets språkliga och fysiska innehåll:

- Mälardalen (Södermanland-Uppland), som har rikligt med karakteristiska ortnamn av äldre typ och en kontinuitet från järnålder till medeltid vad gäller kolonisation och bebyggelsehistoria.
- Västergötland, vars kulturlandskap är rikt varierat och där många stora byar har ett ålderdomligt och eget ortnamnsskick. Området är dessutom täckt i serien Sveriges ortnamn.
- Ångermanälvens dalgång, som är ett exempel på ett norrländskt område med väl sammanhållna bygder, där ortnamn och administration kan studeras i ett sammanhang. Även här är ortnamnen behandlade i Sveriges ortnamn.

I dessa tre regioner valdes sju kommuner för den fördjupade undersökningen, nämligen Enköping, Flen och Strängnäs, Falköping, Herrljunga och Ulricehamn samt Sollefteå.

Grundmaterial och metodik

Grundmaterialet utgjordes av utdrag ur fastighetsregistret med uppgift om samtliga traktnamn som – till följd av fastighetsreglering eller sammanläggning – avregistrerats i dessa kommuner under perioden 1910-1991. Detta material bearbetades sedan på så sätt, att traktnamn som inte var relevanta för undersökningens syfte sorterades ut. Det gällde dels fastigheter, som omregistrerats med kvartersnamn, dels avsöndringsnamn av appellativ karaktär (t.ex. *Garagetomten*). Sådant bortfall var påtagligt stort i Flens kommun, där antalet namn reducerades med nästan hälften. I detta sammanhang skall också påpekas, att all redovisning avser antalet namn, vilket är större än antalet förrättningar. Det är inte ovanligt att mer än ett namn avregistrerats vid samma tillfälle.

Då samtliga sådana fall sällats bort återstod totalt 531 namn. För vart och ett av dessa gjordes en blankett, där vissa grundfakta för varje namn fylldes i före fältarbetet, dels från kartor och samlingarna i Ortnamnsarkivet i Uppsala (OAU), dels från fastighetsregistret (FR). Från OAU (och i förekommande fall Sveriges ortnamn) registrerades om och när namnet var upptecknat, äldsta belägg i jordebok eller jordregister och dessutom kommentarer från den namngranskning som föregick förstagångsutgivningen av den moderna ekonomiska kartan. Därtill noterades namnets förekomst på aktuella editioner av ekonomiska och topografiska kartorna. Från FR infördes uppgifter som årtal för avregistreringen och typ av åtgärd som orsakat den.

Fältarbete

Med hjälp av uppgifterna i dessa blanketter och ekonomiska kartan genomfördes sedan i fält kontrollen av namnens aktuella status. Sagesmän var vanligen personer boende i församlingen i fråga. Berörda fastighetsägare tillfrågades inte i första hand, då det inte är givet att dessa är representativa för bruket på orten. Ofta lämnade grannar upplysningar om ett namns användning. Detta var det normala förfaringssättet, då namnlokalerna mestadels var förhållandevis små och inte kunde förväntas vara kända i en större krets, vare sig förr eller senare. I detta sammanhang bör framhållas att kunskapen om FR och ändringar i fastighetsindelningen har visat sig vara dålig hos gemene man. Om namnen är bekanta är det ytterst sällan i egenskap av fastighetsnamn.

Resultat

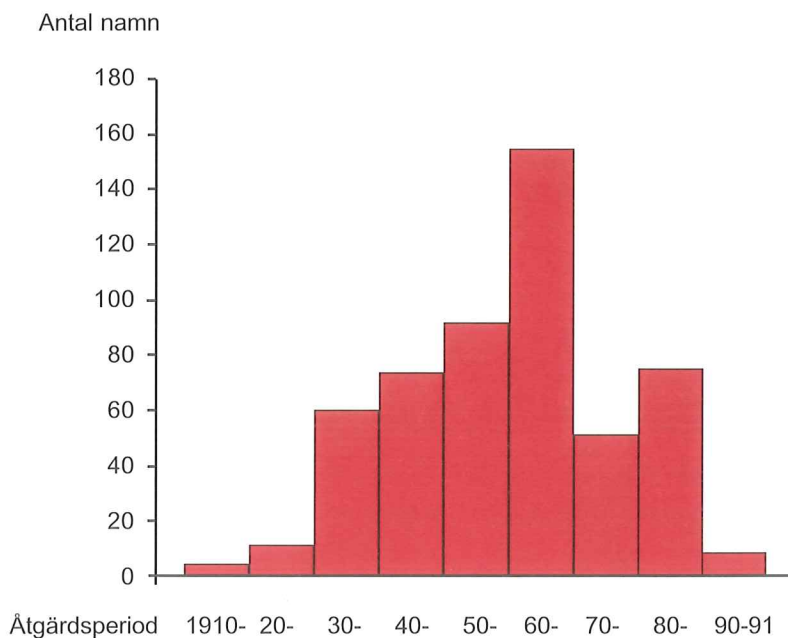
Geografisk och kronologisk fördelning av avregistreringarna

Både geografiskt och tidsmässigt är fördelningen av berörda namn ojämn. Antalet avregistrerade namn i de sju kommunerna har en spridning från 29 (Enköping) till 155 (Strängnäs). De kronologiska skillnaderna är också markanta. Nästan hälften av alla avregistreringar skedde under perioden 1950-1969, varav merparten på 1960-talet. Före 1930 var däremot sådana åtgärder ovanliga, knappt 3 % av samtliga fall. Av tabell 6 framgår i detalj både de geografiska och kronologiska förhållandena, och de senare illustreras även av diagram 3.

Tabell 6. Antal avregistrerade namn per kommun och åtgärdsperiod.

Kommun	Åtgärdsperiod									Totalt
	1910-	1920-	1930-	1940-	1950-	1960-	1970-	1980-	1990-91	
Enköping	-	-	4	3	7	7	3	4	1	29
Falköping	-	2	10	20	10	23	21	20	3	109
Flen	-	2	23	3	17	35	6	15	1	102
Herrljunga	3	-	-	-	6	11	6	6	-	32
Sollefteå	1	5	1	5	15	3	4	3	3	40
Strängnäs	-	2	14	33	27	61	7	10	1	155
Ulricehamn	-	-	8	10	10	15	4	17	-	64
Totalt (%)	4 (1 %)	11 (2 %)	60 (11 %)	74 (14 %)	92 (17 %)	155 (29 %)	51 (10 %)	75 (14 %)	9 (2 %)	531 (100 %)

Diagram 3. Antal avregistrerade namn per åtgärdsperiod.

Regionala jämförelser

För att få en uppfattning om eventuella regionala skillnader mellan de grovt sett tre undersökningsområdena kan man gruppera resultatet i en tabell som motsvarar tabell 6. Om kommunerna Enköping, Flen och Strängnäs förs samman till en kategori "Svealand" och Falköping, Herrljunga och Ulricehamn till "Götaland" och Sollefteå får representera Norrland, blir fördelningen enligt tabell 7. Några värden avviker från de genomsnittliga. Bl.a. har Norrland/Sollefteå en förhållandevis hög andel avregistreringar på 1920-talet och på 1950-talet. Tillsammans utgör de hälften av samtliga fall i regionen. Noterbart för Götaland är de höga siffrorna 1960-1989 med 60 % av de totalt 205 fallen. Mest anmärkningsvärt för Svealand är att 1960-talsvärdet är klart högre än det i sig höga genomsnittet för 60-talsvärdena, medan det å andra sidan är få namn som avregistrerats där på 1970-talet. Att dra några slutsatser av dessa fakta är naturligtvis inte rimligt, men den relativt varierade fördelningen är intressant. Inom respektive region ligger alltså de flesta fallen tidigt i Norrland/Sollefteå, på 1960-talet i Svealand och sent i Götaland.

Tabell 7. Procent avregistrerade namn per region och åtgärdsperiod.

Kommun	Åtgärdsperiod									Totalt
	1910-	1920-	1930-	1940-	1950-	1960-	1970-	1980-	1990--91	
Svealand	-	1 %	14 %	14 %	18 %	36 %	6 %	10 %	1 %	100 % (286)
Götaland	1 %	1 %	9 %	15 %	13 %	24 %	15 %	21 %	1 %	100 % (205)
Norrland	2 %	13 %	2 %	13 %	38 %	7 %	10 %	7 %	7 %	100 % (40)

De avregistrerade namnens ålder och namnens kartredovisning

De förrättningar som lett till avregistreringar har berört namn av mycket varierande ålder. Nära 30 % förekommer redan i 1500-talets jordböcker, och motsvarande procental gäller även de yngsta namnen med tidigaste förekomst först i 1900-talets jordregister. I materialet är det alltså en stor övervikt av mycket gamla och mycket

unga namn. Detta förhållande framgår av tabell 8 och diagram 4. I tabell 8 anges också i vilken omfattning namnen redovisas på den ekonomiska kartan, även när de är avregistrerade. Av alla berörda namn finns drygt hälften fortfarande utsatta på kartan, oftast som bebyggelsenamn, i några fall som naturnamn. Ekonomiska kartan har visat sig ganska väl spegla vilka namn som används trots att de inte längre fungerar som traktnamn. Nästan 60 % av dem brukas i olika sammanhang, vilket kan ställas i relation till hur många av lokaliteterna som är bebyggda, nämligen knappt 50 %, se tabell 10 nedan. Den andra, "obebyggda" hälften består av både fastigheter som veterligen aldrig varit bebyggda och sådana som haft bebyggelse, vilken idag dock är helt eller delvis borta. Av de avregistrerade fastigheterna är det alltså drygt 50 % som är obebyggda. För dem som en gång varit bebyggda gäller ofta att torpet – vanligen – redan varit rivet eller övergivet, när sammanläggningen eller fastighetsregleringen genomförts.

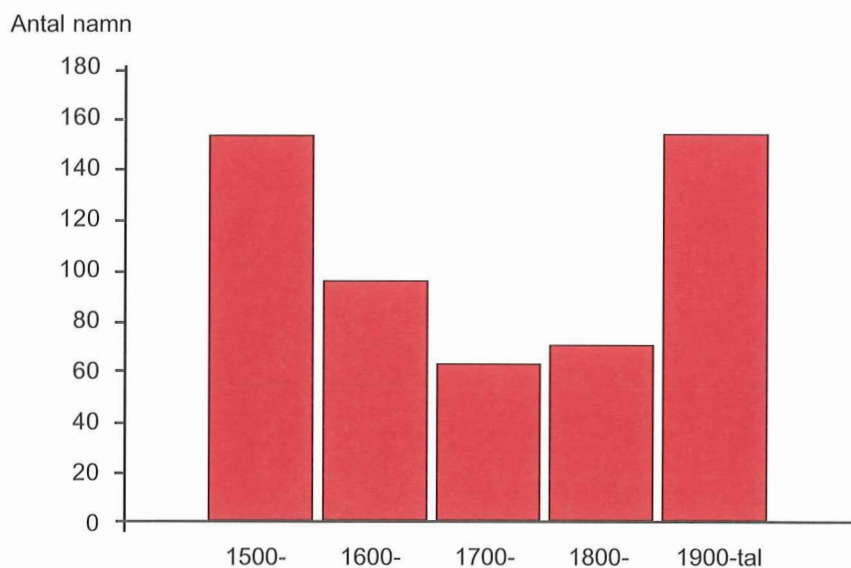
Tabell 8. De avregistrerade namnens tidigaste förekomst i jordebok/jordregister per kommun och deras redovisning på ekonomiska kartan.

Kommun	Tidigare förekomst i jordebok/jordregister					Totalt	Därav på ek. kartan
	1500-t	1600-t	1700-t	1800-t	1900-t		
Enköping	5	4	4	7	9	29	13
Falköping	29	19	2	17	42	109	36
Flen	31	24	23	11	13	102	71
Herrljunga	9	1	2	7	13	32	8
Söllefteå	5	-	2	9	24	40	10
Strängnäs	49	29	29	16	32	155	90
Ulricehamn	24	17	1	2	20	64	42
Totalt (%)	152 (29 %)	94 (18 %)	63 (12 %)	69 (13 %)	153 (29 %)	531 (100 %)	70 (51 %)

Tabell 8 visar att förrättningarna under 1900-talet främst har berört namn med tidigaste förekomst i antingen 1500-talets jordeböcker eller jordregistret från början av 1900-talet. Detta framgår också tydligt av diagram 4 nedan.

Diagram 4. Namnens tidigaste förekomst i jordebok/jordregister.

Regional jämförelse

En regional jämförelse av siffrorna i tabell 8 ger vid handen att 1500-talsnamnen dominerar i Svealandsmaterialet. I Götaland och, i synnerhet, i Norrland/Sollefteå utgörs merparten däremot av 1900-talsnamn, vilket framgår av tabell 9. Beträffande namnens förekomst på dagens ekonomiska karta kan noteras att 61 % av Svealandsnamnen finns med. Av namnen i Norrland/Sollefteå är bara vart fjärde kartredovisat.

Tabell 9. De avregistrerade namnens tidigaste förekomst procentuellt i jordebok/jordregister per region och deras förekomst på ekonomiska kartan.

Region	Tidigare förekomst i jordebok/jordregister					Totalt	Därav på ek. kartan
	1500-t	1600-t	1700-t	1800-t	1900-t		
Svealand	30 %	20 %	20 %	12 %	19 %	100 % (286)	61 % (174)
Götaland	30 %	18 %	2 %	13 %	37 %	100 % (205)	42 % (86)
Norrland	13 %	-	5 %	23 %	60 %	100 % (40)	25 % (10)

Nuvarande status

Huvudsyftet med undersökningen var att ta reda på vilken status namnen och lokaliteterna har idag, en viss tid – av olika längd – efter det att namnen avregistrerats och fastigheterna utplånats genom sammanläggning eller fastighetsreglering. Används namnet fortfarande i det lokala språkbruket? Är (marken till) den tidigare fastigheten bebyggd eller obebyggd idag? (I den fortsatta redovisningen används begreppen "ur bruk" och "ej i bruk" av praktiska skäl synonymt, även om de syftar på namn som kanske aldrig har varit i bruk.) Av de totalt 531 namnen är 316 eller 60 % ännu i bruk, trots att de inte längre lever i fastighetsregistret. Bara hälften av lokaliteterna är bebyggda. Tabell 10 visar fördelningen per kommun.

Tabell 10. De avregistrerade namnens och lokaliteternas nuvarande status per kommun.

Kommun	Antal namn	Därav i bruk	Därav ur bruk	Därav beb. lokal	Därav obeb. lokal
Enköping	29	16	13	8	21
Falköping	109	63	46	44	65
Flen	102	71	31	66	36
Herrljunga	32	20	12	7	35
Sollefteå	40	10	30	18	22
Strängnäs	155	87	68	80	75
Ulricehamn	64	49	15	42	22
Totalt (%)	531 (100 %)	316 (60 %)	215 (40 %)	265 (50 %)	266 (50 %)

Regional jämförelse

Den motsvarande regionala jämförelsen visar att det i första hand är i Norrland/Sollefteå som namnen inte är i bruk. Endast vart fjärde namn används där idag. Förklaringen torde vara enkel. Som framgår av tabell 8 och 9 ovan är de flesta namnen i denna region unga namn som införts i jordregistret på 1900-talet. De har oftast skapats för detta speciella ändamål och alltså saknat hävd och levtt ett kort liv endast i registret. I övriga områden är mellan 60 och 65 % av namnen levande idag, såsom tabell 11 visar. Fördelningen obebyggd-bebyggd är betydligt jämnare med ca hälften av vardera kategorin i varje region, vilket alltså följer genomsnittet.

Tabell 11. De avregistrerade namnens och lokaliteternas nuvarande status i procent per region.

Region	Antal namn	Därav i bruk	Därav ur bruk	Därav beb. lokal	Därav obeb. lokal
Svealand	100 % (286)	61 %	39 %	54 %	46 %
Götaland	100 % (205)	64 %	36 %	45 %	55 %
Norrland	100 % (40)	25 %	75 %	45 %	55 %

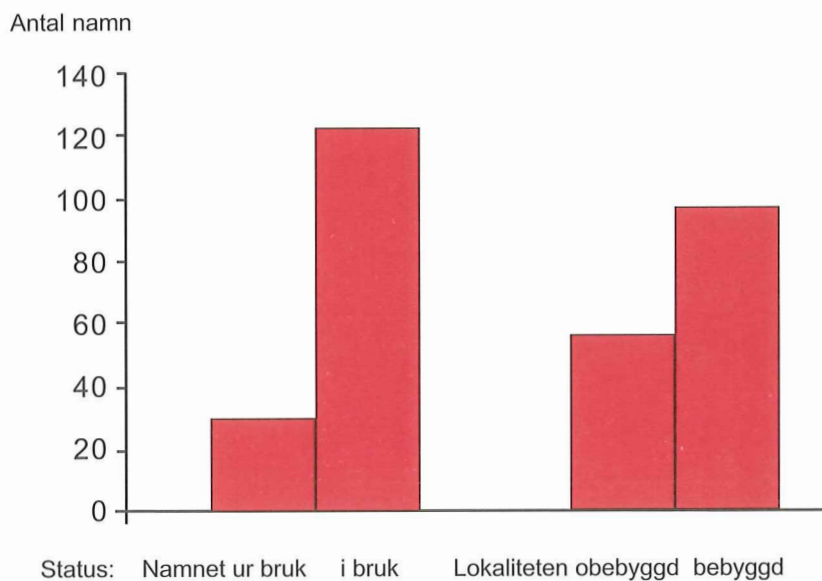
Nuvarande status för namn och lokaliteter från 1500-talet och från 1900-talet

Av de 152 avregistrerade namn som tidigast förekommer i 1500-talets jordeböcker är 30 st., d.v.s. 20 %, inte i bruk idag. Omvänt lever alltså 80 % av namnen från 1500-talet, trots att de inte längre är traktnamn och trots att endast 63 % av lokaliteterna är bebyggda. Motsvarande siffror för namn med sitt ursprung i 1900-talets jordregister är att 87 av 153 (57 %) avregistrerade namn ej är i bruk på orten. Endast 43 % av dessa yngre namn lever således ett liv utanför registret och bara 38 % av lokaliteterna är bebyggda. Värt att notera är att det totala undersökningsmaterialet kraftigt domineras av namn från dessa två perioder. Tillsammans uppgår de till 305 av de 531 namnen, d.v.s. 58 %. Att jämföra 1500-talsnamn och 1900-talsnamn är därför motiverat både av detta skäl och för att det också handlar om de äldsta namnen i förhållande till de yngsta. Uppenbarligen har namnen från 1500-talet en betydligt större förmåga att överleva än de som kommit till i sen tid. Detta skall alltså rimligen förklaras med att många av de fastigheter som bildades vid början av 1900-talet var avsöndringar och deras namn inte sällan skapade direkt vid bildningstillfället utan någon förankring i ett etablerat namnskick. I tabell 12 redovisas skillnaderna kommunvis. Diagram 5 och 6 förtydligar förhållandet.

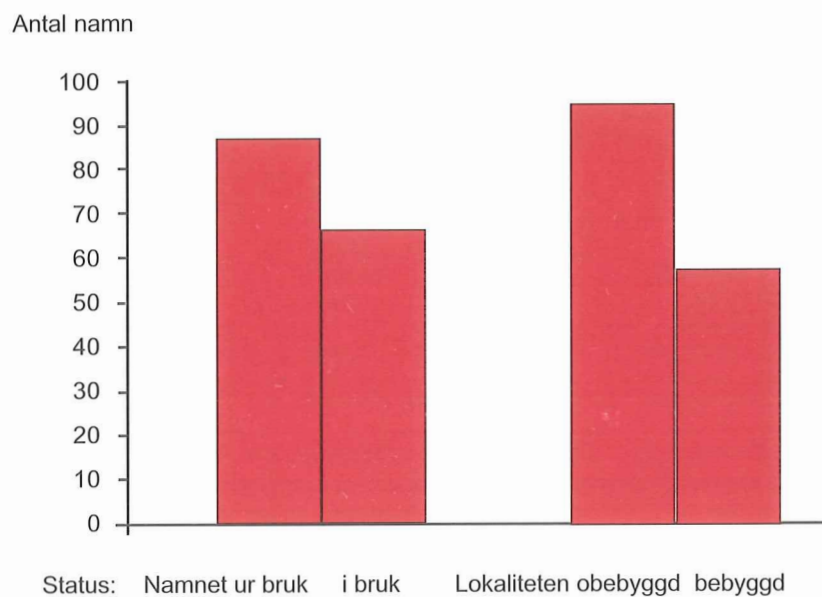
Tabell 12. De avregistrerade 1500- och 1900-talsnamnens nuvarande status per kommun.

Kommun	Antal avregistr. 1500-talsnamn	Därav namn ur bruk	Därav obeb. lokal	Antal avregistr. 1900-talsnamn	Därav namn ur bruk	Därav obeb. lokal
Enköping	5	0	5	9	4	7
Falköping	29	8	14	42	21	23
Flen	31	3	3	13	6	6
Herrljunga	9	2	6	13	6	12
Sollefteå	5	2	2	24	19	18
Strängnäs	49	11	18	32	23	24
Ulricehamn	24	4	8	20	8	5
Totalt (%)	152 (100 %)	30 (20 %)	56 (37 %)	153 (100 %)	87 (57 %)	95 (62 %)

Diagram 5. "1500-talsnamn" och deras nuvarande status.

Diagram 6. "1900-talsnamn" och deras nuvarande status.

Regional jämförelse

En regional jämförelse visar (tabell 13) för 1500-talsnamnen att bara 16 % är ur bruk och att 30 % av lokaliteterna är obebyggda i Svealandsmaterialet, vilket motsvaras av 23 % och 46 % i Götaland. Dessa värden är anmärkningsvärt låga gentemot 1900-talsnamnen, i synnerhet i Svealand där 61 % av namnen är ur bruk och 69 % av lokaliteterna är obebyggda. I Norrland/Sollefteå är 75 % av 1900-talslokaliteterna obebyggda, och 79 % av namnen ur bruk, vilket återigen visar att dessa namn varit av en mer tillfällig natur och utan hävd. I kulturutskottets betänkande 1991/92:KrU3, som initierade den ovan redovisade traktnamnsutredningen, diskuterades skydd för "gamla bynamn vid fastighetssammanläggningar". Sammantaget får

överlevnadsförmågan hos de äldsta namnen betraktas som det viktigaste resultatet av hela undersökningen. Just de gamla namnen tycks alltså vara mest motståndskraftiga, medan de unga haft betydligt svårare att få fäste.

En viktig faktor härvidlag är andelen obebyggda lokaliteter. Det torde inte råda något tvivel om att en bebyggd fastighet har avsevärt bättre förutsättningar att behålla namnet. Därför är det angeläget att peka på den stora skillnaden mellan 1500-talsmaterialet och 1900-talsmaterialet i detta avseende.

Tabell 13. De avregistrerade 1500- och 1900-talsnamnens nuvarande status i procent per region.

Region	Antal avreg. 1500-tals-namn	Därav namn ur bruk	Därav obeb. lokal	Antal avreg. 1900-tals-namn	Därav namn ur bruk	Därav obeb. lokal
Svealand	100 % (86)	16 %	30 %	100 % (54)	61 %	69 %
Götaland	100 % (61)	23 %	46 %	100 % (75)	47 %	53 %
Norrland	100 % (5)	40 %	40 %	100 % (24)	79 %	75 %

Namntyper och deras frekvens i undersökningsmaterialet

Av de namntyper/efterleder som förekommer i materialet på 531 namn dominerar namnen på *-torp*, av vilka det finns 96 (18 %), för övrigt också den enda kategori som påträffats i samtliga kommuner. Till andra kategorier är det ett stort hopp. 22 namn (4 %) har efterleden *-äng*, följt av namn på *-berg*, *-lund*, *-by*, *-kärr*, *-bo*, *-sta*, *-ås*, *-backe*, *-näs* respektive *-säter* med förekomst från 18 ned till 10 namn. 38 simplexnamn (7 %) såsom *Kroken* har räknats för sig, och oklara fall (t.ex. *Fågle*) har fått bilda en kategori "övriga", som uppgår till 59 (11 %). Bortsett från namn på *-torp* är antalet namn som hör till de "stora" bebyggelsenamnstyperna alltså inte särskilt stort. Dit hör även namn på *-by* och *-sta* (17 resp. 12 förekomster), som alla återfinns i Svealand. Av tabell 14 framgår den totala fördelningen av samtliga efterleder som förekommer minst två gånger i materialet.

Tabell 14. Namntyper och deras frekvens i undersökningsmaterialet.

KOMMUN	Enköping	Falköping	Flen	Herrjunga	Sollefteå	Strängnäs	Ulricehamn	Totalt	%
ANTAL NAMN	29	109	102	32	40	155	64	531	
-torp	3	14	34	3	2	32	8	96	18,1
-äng	3	4	5	-	-	8	2	22	4,2
-berg	-	4	-	-	5	5	4	18	3,4
-lund	3	3	2	-	4	4	2	18	3,4
-by	-	-	3	-	-	14	-	17	3,2
-kärr	-	1	5	-	-	11	-	17	3,2
-bo	3	5	-	-	4	-	3	15	2,8
-sta	2	-	4	-	-	6	-	12	2,3
-ås	-	7	-	3	-	-	1	11	2,1
-backe	-	6	-	1	-	2	1	10	1,9
-näs	-	3	3	-	-	3	1	10	1,9
-säter	-	1	4	-	-	5	-	10	1,9
-hem	2	1	-	-	4	-	2	9	1,7
-boda	3	-	1	-	-	3	1	8	1,5
-dal	-	2	1	2	-	3	-	8	1,5
-holm	1	4	1	-	-	1	1	8	1,5
-hage	1	-	1	1	-	2	2	7	1,3
-kvarn	-	2	1	1	-	1	2	7	1,3
-hult	-	-	4	-	-	1	1	6	1,1
-kulle	-	2	1	1	-	-	2	6	1,1
-lid	-	4	-	-	-	2	-	6	1,1
-mad	-	2	-	3	-	-	1	6	1,1
-stuga	-	-	6	-	-	-	-	6	1,1
-gårde	-	1	1	-	-	-	3	5	<1,0
-häll	-	-	1	-	-	4	-	5	<1,0
-sjö	-	1	-	-	3	1	-	5	<1,0
-bro	-	-	1	-	-	3	-	4	<1,0

Tabell 14. forts.

KOMMUN	Enköping	Falköping	Flen	Herrljunga	Sollefteå	Strängnäs	Ulricehamn	Totalt	%
ANTAL NAMN	29	109	102	32	40	155	64	531	
-mosse	-	2	-	1	-	-	1	4	<1,0
-ryd	-	2	-	1	-	-	1	4	<1,0
-slätt	-	1	-	-	-	-	3	4	<1,0
-borg	1	1	-	-	-	1	-	3	<1,0
-bråte	-	-	1	-	-	1	1	3	<1,0
-inge	-	-	-	-	-	3	-	3	<1,0
-lycka	-	1	-	1	-	-	1	3	<1,0
-löt	-	-	1	-	-	2	-	3	<1,0
-skifte	-	-	-	-	2	-	1	3	<1,0
-skog	-	1	1	-	-	1	-	3	<1,0
-täppa	-	-	3	-	-	-	-	3	<1,0
-bäck	-	-	-	-	1	-	1	2	<1,0
-land	-	-	-	1	1	-	-	2	<1,0
-mark	-	-	-	2	-	-	-	2	<1,0
-myr	-	-	1	-	1	-	-	2	<1,0
-mo	-	-	-	-	2	-	-	2	<1,0
-red	-	-	-	-	-	-	2	2	<1,0
-sund	-	-	-	-	1	1	-	2	<1,0
-vik	-	-	1	-	-	1	-	2	<1,0
-åker	-	-	-	-	-	2	-	2	<1,0
"Enstaka"*	5	7	3	1	1	5	6	28	
Simplex**	-	14	3	6	6	4	5	38	7,1
"Övriga"***	2	13	9	4	3	23	5	59	11,1

* När en viss efterled har en enda förekomst, anges den inte närmare i tabellen. Detta gäller följande efterleder: -bol, -damm, -fall, -gård, -göle, -hall, -hill, -hål, -hög, -krok, -lösa, -nabb, -plats, -ro, -rum, -rödja, -röjning, -rör, -stycke, -sved, -teg, -tjärn, -tomt, -udde, -vad, -vall, -äckra och -ö.

Samtliga är här redovisade i "normaliserad" form liksom i tabellen, där t.ex. -hage kan stå också för -haga eller -hagen.

** T.ex. Kroken, Liden.

*** T.ex. Fågle, Trälan.

Sammanfattning och slutsatser

Undersökningen genomfördes under 1995 i sju kommuner i tre olika geografiska områden: Ångermanland, Uppland-Södermanland och Västergötland. Som grundmaterial användes utdrag ur fastighetsregistret. Traktnamn som avregistrerats i dessa kommuner till följd av sammanläggning eller fastighetsreglering undersöktes, och grundsyftet var att i fält utröna dessa namns nuvarande status.

531 namn undersöktes på plats. Tiden för förrättningar omfattar perioden 1910-1991 med en övervikt för 1950-1969, då nära hälften av avregistreringarna skett. Vad gäller namnens ålder kan konstateras att namn från 1500-talets jordeböcker och från 1900-talets jordregister dominerar kraftigt. 1900-talsnamnen har svårast att överleva, medan 1500-talsnamnen är mycket starka härvidlag. För 1900-talsmaterialet handlar det mest om avsöndringsnamn från början av seklet.

Av de namntyper som förekommer i materialet dominerar namn på *-torp*, av vilka det finns 96 (18 %), som också är den enda kategori som påträffats i samtliga kommuner. Näst vanligast är namn på *-äng* med 22 förekomster (4 %).

Genomgående kan konstateras en klar överensstämmelse mellan levande namn, bebyggelse och kartredovisning, d.v.s. de namn som avser bebyggelse lever och är redovisade på den ekonomiska kartan, även om de inte längre är levande i fastighetsregistret. Mot den bakgrunden är det svårt att hävda att det i första hand är förekomsten i fastighetsregistret som påverkar namnens fortlevnad. Mer avgörande tycks det vara om fastigheten i fråga är bebyggd eller inte.

Vad gäller namnens syftning är det dock självfallet så, att varje ändring i fastighetsindelningen innebär en ändring i vad ett visst namn omfattar och därmed en förskjutning i namnets ursprungliga betydelse. Frågan är emellertid om sådana förändringar överhuvudtaget är mätbara. Givetvis har också själva det faktum att ett namn förekommer i fastighetsregistret en bevarande effekt, men inte heller den lär gå att mäta.

Att den tryckta kartan i detta sammanhang spelar en mycket viktig roll är ett faktum som inte nog kan understrykas. Detta är det bestående intrycket av undersökningen tillsammans med 1500-talsnamnens anmärkningsvärda förmåga att leva vidare i det lokala namnbruket, även när de inte längre finns kvar i fastighetsregistret.

För övrigt går det knappast att se några tendenser i det trots allt begränsade materialet. Detta gäller t.ex. den geografiska fördelningen, där några regionala skillnader möjligen kan skönjas men där de norrländska namnen är för få för att tillåta några egentliga slutsatser. Det gäller även frekvensen av namntyper, där visserligen dominansen av namn på *-torp* är påfallande men resultatet ändå inte pekar mot att "gamla bynamn" skulle vara i särskild fara.

Ortnamn och namnvård är en skriftserie som utges av Lantmäteriverket. Syftet är att varje nummer i serien skall behandla ett speciellt tema inom detta ämnesområde. Serien vänder sig såväl till läsare med specialintressen som till en bredare ortnamnsintresserad allmänhet.

ORTNAMN OCH NAMNVÅRD

1. Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering (1992, reviderad 1997).
2. Staffan Nyström, Att uppteckna ortnamn. Bakgrund och praktiska anvisningar (1992).
3. Ann-Christin Mattisson, Samiska ortnamn på fjällkartorna (1993).
4. Hans Ringstam, Fastighetsbeteckningsreformen (1995).
5. Leif Nilsson och Hans Ringstam, Ortnamnen i fastighetsregistret. Om ortnamn i administrativ användning och i allmänt bruk (2000).

L A N T M Ä T E R I E T

Beställs hos:
Lantmäteriet
Vaktmästeriet
801 82 GÄVLE
Fax: 026-65 29 15

LMV-rapport 2000:10
ISSN 0280-5731

Ortnamn och namnvård är en skriftserie som utges av Lantmäteriet. Syftet är att varje nummer i serien ska behandla ett speciellt tema inom detta ämnesområde. Serien vänder sig såväl till läsare med specialintressen som till en bredare ortnamnsintresserad allmänhet.

ORTNAMN OCH NAMNVÅRD

1. Ortnamn, fastighetsbildning och fastighetsregistrering (1992, reviderad 1997 och 2006). LMV-rapport 2006:7
2. Staffan Nyström, Att uppteckna ortnamn. Bakgrund och praktiska anvisningar (1992). LMV-rapport 1992:18
3. Ann-Christin Mattisson, Samiska ortnamn på fjällkartorna (1993). LMV-rapport 1993:19
4. Hans Ringstam, Fastighetsbeteckningsreformen (1995). LMV-rapport 1995:19
5. Leif Nilsson och Hans Ringstam, Ortnamnen i fastighetsregistret. Om ortnamn i administrativ användning och i allmänt bruk (2000). LMV-rapport 2000:10
6. God ortnamnsred. Ortnamnsrådets handledning i namnvård (2001, reviderad 2016). Lantmäteri-rapport 2016:9
7. Hans Ringstam, Standardisering av geografiska namn. Om FN:s ortnamnsarbete (2005). LMV-rapport 2005:1
8. Toponymic Guidelines. Riktlinjer för läsning av kartornas ortnamn - Sverige. Toponymic Guidelines for Cartography - Sweden (2007). LMV-rapport 2007:6